KORTE AANTEKENINGEN,
GEHOUDEN
GEDURENDE EENE REIS
LANGS DE OOSTKUST VAN BORNEO,

VERRIGT
OP LAST VAN HET NEDERLANDSCH INDISCH GOUVERNEMENT,

DOOR
DEN RESIDENT DER ZUID- EN OOSTERAFDEELING VAN BORNEO,

J. G. A. GALLOIS,

IN DEN JARE 1850.

Het doel dezer reis was vierledig:

1°. Om de vorsten der Oostkust van Borneo, met welke voor als nog geene bepaalde verbindtenissen waren gesloten, zoodanige te doen aangaan.

2°. Om de reeds vroeger met sommige vorsten gesloten verbindtenissen te wijzigen, ten einde daardoor alle contracten te brengen tot den door het Gouvernement aangenomen vorm, terwijl daarbij tevens zoude worden geattendeerd op omstandigheden, wier noodzakelijkheid bij onderzinking meer en meer was gebleken.

3°. Om den Resident der Zuid- en Oosterafdeeling van Borneo in de gelegenheid te stellen, land en volk der Oostkust meer te leeren kennen, ten einde zodoende te kunnen voldoen aan den later op hem verstrekten last: "Het indienen van een voorstel ter bezetting van de Oostkust door Nederlandsche ambtenaren, met de noodige land en zee-magt ter bescherming."
en eindelijk ten

4°. Om onderzoek te doen naar het door den Engelschen Kapitein Sir Edward Belcher in 1844 te Boelongan en Berou verrigte.

Tot het doen dezer reis werd beschikbaar gesteld Z. M. oorlogs-schroefstoomschip Samarang, gekommandeerd door den Luitenant 1ste klasse Wichers, terwijl de Civiel-gezaghebber voor de Oostkust van Borneo, H. van Dewall, den Resident zoude vergezellen.

Het stoomschip nam zoo veel steenkolen in als de kolenhokken, ja zelfs het dek, geschikt konden bevatten, zijnde deze hoeveelheid nog naauwlijks toereikende voor 6 etmalen stoomens, terwijl de reis gerekend werd zes weken te zullen duren.

Met deze kolenlading had het vaartuig eenen diepgang van bijna 10 voet Rijnl.

De voorraad brandstof in aanmerking nemende, was het een bepaald vereischte, dat gedurende de reis het verkrijgen van meerder mogelijk was. Hiertoe was dan ook bereids de last gegeven, en zoude dientengevolge op den Noordhoek van Poeloe Laut (Tandjong Pemantjingan) eene zekere hoeveelheid steenkolen gereed liggen, gegraven of liever losgebroken uit de daar aan den dag komende kolenlagen. Wijders was bekend, dat aan den oever der Mahakkam-rivier, weinig beneden Samarinda, zoomede even boven Goenoeng Teboer aan den regter oever der Segah rijke kolenlagen gevonden werden, waaruit geschikt de verbruikte brandstof zoude aangevuld kunnen worden.

Den 9^{den} October des morgens de hoofdplaats Bandjermassin verlatende, begon de reis met veel tegenspoed, daar het schip eerst in de rivier van Bandjermassin, nabij het fort Schans van Thuijl, tegen den wal vastraakte, en men daardoor vier uren tijds verloor, terwijl later het schip aan den grond raakte, even boven Poeloe Kaget, op de zandbank die benoorden dit eiland zich uitstrekt. Hierdoor waren weder drie uren tijds verloren, en bleef er naauwlijks genoeg dag over om over de bank te geraken, die, gelijk bekend is, voor de monding der Barito ligt en in wier geul, door zware palen afgebakend, bij gemiddelden waterstand naauwlijks 12 voet water staat.

De Kommandant waagde het evenwel door de bakens te stoomen, hebbende, aangezien de wind gunstig was en brandstof zooveel mogelijk gespaard moest worden, kluiver- en barkzeil bij, toen eensklaps het schip over stuurboord viel en niettegenstaande onmiddelijke berging van zei-

len niet weder op wilde loeven, waardoor men voor den derden keer op eene diepte van weinig minder dan 10 voet aan den grond raakte. Deze tegenspoed bleek erger dan de vorige, daar zelfs met de meeste inspanning het pas gelukte den 11^{den} s'avonds weder in de geul terug te komen en daar in 3 vadem water te ankeren.

Men had met deze tegenspoed alzoo twee volle etmalen verloren.

Bij het aanbreken van den dag werd het anker geligt en met volle kracht over de bank gestoomd, staande er op dien oogenblik ¹ niet meer dan ruim 9 voet water op dezelve, terwijl nogtans het stoomschip gewis 9½ voet diepgang had.

De bodem der bank is echter algemeen zacht.

Te Tabanio passerende, kwamen de Militaire Kommandant en Posthouder in eene sloep aanroeijen, doch werd ter vermindering van meerder oponthoud slechts zeer korten tijd gestopt, verder koers zettende naar Tandjong Silat.

Reeds den volgenden morgen ten 10 ure, was het stoomschip voor Pagattan en bleef op en neer houden, ten einde eene praauw te ontvangen, waarin een zendeling gezeten was van den Imam, tijdelijken bestuurder van Pagattan, bij afwezigheid van den Aroeng naar Java. Aan dezen werden ter bezorging gegeven zes brieven van wege den Resident, gerigt aan de verschillende kleine vorsten bezuiden Passir, den last inhoudende zich in de loopende maand Dzoe'l hhidjah te Batoe-Litjin te bevinden, ten einde aldaar den Resident op zijne terugreis te ontmoeten.

De Aroeng of hoofd van Pagattan was sedert verscheidene maanden naar Grisse, om aldaar een schip te doen bouwen.

Met volle kracht werd de straat Laut Poeloe gepasseerd, het eiland Swangi aan stuurboord latende, tot des avonds half vijf, als wanneer men op eene kwart mijl van Tandjong Pemantjangan ten anker kwam. De Resident, de Kommandant van het stoomschip met eenige Officieren, zoo ook de Heer van Dewall begaven zich aan wal, ten einde de kolenlagen in oogenschouw te nemen en tevens orde te stellen op de inlading naar boord van het stoomschip.

¹ Bij hoogen waterstand staat er van 12 tot 13 voet water op de bank.

De kolenlagen, waarvan twee bloot lagen, bleken vrij magtig te zijn, doch werden bij elken vloed overstroomd; verder was dit gedeelte van het eiland omgeven van koraalreven, wier uitdampingen gewis nadeelig op de gezondheid moeten werken en daardoor aan eene eventueele exploitatie zeer nadeelig zouden zijn.

Bij nadere opname van het vaarwater bleek het, dat op $1\frac{1}{2}$ kabellengte westelijk van het uiterste punt van Tandjong Pemantjangan nog 14 voet water stond.

Door vier Boeginesche prauwen werd in den nacht 2800 Ned. ƒ steenkolen aan boord gebracht, doch vonden zij gewis dezen arbeid, niet-tegenstaande de ruime hun toegezegde belooning, te zwaar, daar zij voor het aanbreken van den dag heimelijk wegroeiden.

De kolen, hoewel van het uitgaande der laag genomen en dus gedeeltelijk wegens langdurigen invloed van lucht en weer bedorven, bleken voor de stoomvaart zeer geschikt te zijn; voor de smederij of tot het branden van coaks waren ze te mager.

Met de 2800 pond kolen werd $4\frac{3}{4}$ uur gestoomd en circa 11 mijlen afgelegd; de stoom konde zeer goed worden opgehouden, doch was de gebezigde hoeveelheid brandstof iets meer dan noodig ware geweest met Engelsche kolen. Bij afdaling op eene genoegzame diepte is het niet te betwijfelen of de te vinden kolen zullen veel zuiverder en van beter hoedanigheid bevonden worden.

Den volgenden morgen (15 Oct.) bevond men zich voor de mondingen der rivier Mahakkam en stoomde men over de bank door de geul, doch raakte ten 11 ure vast op eene bank in de monding der rivier Dondang, zijnde eene groote regtertak der Mahakkam.

Niet voor 's avonds half vijf geraakte het stoomschip weder vlot en stoomde opwaarts in den arm, genoemd Tjerotjokh, doch kwam drie uur later weder aan den grond op eene bank in de monding der Sanga-Sanga, een' anderen grooten tak der Mahakkam.

Eenige Boeginezen, die aan boord kwamen, berigten ons dat de kinderziekte hevig te Koetei heerschte, zijnde onder anderen de zuster van den jongen Sultan op Tenggaroeng daardoor aangetast.

Het is hier de plaats aan te teekenen, dat de Sultan van Koetei pas

12 jaar oud is en het bestuur des lands is toevertrouwd aan drie voogden, den Pangeran Ratoe (Depatti), den Ferdana Mantri en den Senopatti. De weduwe-moeder bewoont hetzelfde huis met haren zoon den jongen Sultan.

Door den Resident werd de inlandsche schrijver Abdulgami naar Tenggaroeng gezonden, ten einde het bestuur van Koetei kennis te geven van zijne nadering.

Pas ten 4 ure 's middags raakte het stoomschip weder vlot en werd tot voor Samarinda opgestoomd. Dit is de grootste handelsplaats van het Rijk, grootendeels bewoond door Boeginezen, welke onder hun eigen hoofd met den titel van Poea-adoe staan. Het toenmalige hoofd heette Daeng Matolakt.

De berigten nopens den handel en de orde van zaken in het Rijk luiden niet gunstig. Zekere heeren King en Carter, beide Engelschen, te Samarinda gevestigd ten einde handel te drijven, verhaalden dat alle produkten uit de binnenlanden door de respective vorsten gemonopoliseerd werden, dat volslagen anarchie in het land heerschte, terwijl het bestuur te krachteloos was om zich daar tegen te verzetten.

Geene handelaren mogten de rivier hooger opvaren dan tot Tenggaroeng, verblijfplaats des Sultans, alwaar dus alle handelstransactiën gesloten werden, nadat de Vorst of andere rijksgrooten alvorens hunne voordeelen daarvan gevorderd en verkregen hadden.

De Heer King met zijn landgenooten woonde in een oud schip, hetwelk op droog getrokken en tot eigen verdediging was ingerigt. De noodzakelijkheid dezer eigen verdediging werd kort voor mijne komst door den Heer King dagelijks te gemoet gezien, aangezien de Heer Carter met den Pangeran Perbatasari van Samarinda in onmin was geraakt, betreffende een slavin van laatstgemelde. Deze vrouw was bij voormelden Heer moeder geworden en moest dus vrij worden gekocht, doch de Pangeran verklaarde haar niet te willen missen en wilde van geenen billijken losprijs weten.

Den volgenden morgen (18 Oct.) ten 6 ure werd opgestoomd naar Tenggaroeng en omstreeks 9 ure, na geankerd te zijn, de Kraton gesalueerd met 11 schoten, welk salut naar behooren beantwoord werd.

Weinige oogenblikken later kwam aan boord eene welkomstdeputatie, bestaande uit den Ferdana Mantri, den Senopatti, den Pangeran Pandji, den Sjahbander van Samarinda en den Kapitein Anom.

Na hun vertrek zond de Resident aan wal zijnen inlandschen schrijver Abdul Gami, ten einde de rijksgrooten inzage en uitlegging te geven van het nieuwe contract, hetwelk hij met hen wenschte te sluiten, eensdeels om de zaak daardoor voor te bereiden en te bespoedigen, en ook om hunne eventueele bezwaren of aanmerkingen zoo mogelijk te kunnen ophelderen of te wederleggen.

De rivier Mahakkam heeft te dezer plaatse nog eene aanmerkelijke breedte en de hoofdplaats ligt zeer bekoorlijk aan den regter oever, terwijl eene rij lage heuvels zich niet ver van de boorden des linker oevers uitstrekt. De Kraton heeft zeer weinig uiterlijk, weinig meer vertoonende dan eene groote inlandsche planken woning, gedeeltelijk met palissaden omgeven.

De Resident, gevolgd van den Civiel-gezaghebber en eenige officieren, begaf zich te 4 ure 's middags aan wal naar een voor hem in gereedheid gebragt huis, ten einde aldaar den Sultan te kunnen afwachten.

Reeds vroeger is gezegd, dat de jonge Vorst slechts 12 jaar oud is. Hij heeft een gunstig voorkomen en men mogt bij goede leiding gewis veel goeds van hem verwachten; of zulks evenwel thans het geval zal wezen, nu hij geheel aan de leiding van zijne moeder is overgelaten, blijft zeer te betwijfelen.

De beide voogden erkennen dat hij niets leert en zijne vrouwelijke omgeving hem verwijfd maakt; zij voelden zich nogtans niet bij magte hier eene verbetering in te brengen, te meer daar hun medevoogd, de Pangeran Depatti, zich niet bij hen aansluit.

Deze voogd houdt zich bij voortduring in de bovenlanden op, en bemoeit zich evenmin met de voogdij, als met de regering des lands. De Ferdana Mantri schijnt den meesten ijver en geestkracht te bezitten, terwijl de Senopatti, hoewel zuchtende, en zich nu en dan verzettende, toch eindigt met den wil van zijnen krachtigen medevoogd te volgen.

Gedurende de samenkomst met den jongen Sultan en diens beide voogden werd den Resident medegedeeld, dat de Sultan van Sambilioeng

(welks rijk vroeger Batoe-poetih heette en later Tandjong), Mohammed Hadin, was overleden en in de regering was opgevolgd door zijnen jongeren broeder, den Radja Moeda.

Den volgenden dag maakte de Resident met den Civiel-gezaghebber en eenige officieren een tegenbezoek bij den Sultan, alwaar ook de Sultan-moeder bij tegenwoordig was. Aan de laatste werden door den Resident eenige Gouvernementsgeschenken gegeven, bestaande in eene sprei met Konings wapen en eenige kostbare stoffen.

Na afloop van dit bezoek kwamen de voogden en bestuurders des Rijks bij den Resident en werd met dezen het nieuw te sluiten contract geteekend en eindelijk de eed van trouw aan Z. M. den Koning der Nederlanden afgelegd en hiervan het gedresseerde proces-verbaal door hen geteekend.

Na afloop van dien, de jonge Sultan met alle ter plaats aanwezige vorstelijke personen en ook mindere bevolking binnen gekomen zijnde, werd het nieuwe contract voorgelezen, en daar de voogden den Resident geklaagd hadden, dat sommige Prinsen zich niet zelden tegen hun gezag verzetten, zoo werd deze gelegenheid tevens benuttigd, om aan allen 's Gouvernements verlangen voor te houden, dat elk de bevelen van den Sultan, of, bij diens minderjarigheid, van deszelfs voogden, stiptelijk zou gehoorzamen.

Den volgenden dag (20 Oct.) was bepaald voor het bezoek van den jongen Sultan met de grooten des Rijks aan boord van het stoomschip, zullende tevens bij die gelegenheid 's Gouvernements geschenken aan die daartoe in aanmerking kwamen, worden uitgereikt.

De optocht van den jongen Vorst, gevolgd door een legio van rijks-grooten en volgelingen, allen in opgedoste sloepen, was zeer belangwekkend; met gebruikelijke plegtigheid en eerbewijs werden de hooge gasten aan boord ontvangen, alwaar door de zorgen van den Kommandant het achterschip met vlaggen sierlijk en doelmatig was ingerigt.

Op eene tafel lagen de verschillende geschenken voor den Sultan, de voogden en eenige andere rijks-grooten gereed en werden door den Resident met gepaste aanspraken aan de belanghebbenden uitgereikt en door de bedeelden met dankbaarheid aangenomen, terwijl daarna verscheiningen werden aangeboden.

Vervolgens werd het geheele schip, zoowel boven als tusschendecks, even als de machinekamer, aan de bezoekers getoond, die nog nimmer een stoomschip hadden gezien, doch aan wie door de handelaren meermalen het wonder was verhaald van een schip, dat zonder wind of zeil zich in alle rigtingen bewoog.

Een percussietoestel trok de aandacht van den jongen Sultan en hem werd het voorstel gedaan om een kanon van een percussietoestel voorzien af te trekken. Tot mijne groote verwondering nam hij dit voorstel zonder aarzelen aan en kweet zich hiervan onverschrokken.

Bij het verlaten van het stoomschip door den Sultan en gevolg werden de gebruikelijke eerbewijzen in acht genomen en schenen zocwel hij als zijne voogden regt tevreden over hun bezoek.

De Heer van Dewall begaf zich aan wal, ten einde met het bestuur onderscheidene zaken te regelen, zoo als:

1°. De schuldvordering van den Heer King tegen den Pangeran Perbatasari, groot 3740 realen, 3 tali en 4 kepping.

2°. De zaak tusschen den Heer Joseph Carter en voormelden Pangeran, betreffende de Koetinesche vrouw Djinibah, bij welke de Heer Carter eenen zoon had.

3°. Aan het bestuur van Koetei eenige voorbereidende openingen te doen omtrent de voornemens van het Gouvernement tot eene vestiging van Europeesch bestuur.

De Heer King produceert een geschrift, hetwelk, ingevolge verklaring van den Heer Carter, door den Pangeran in zijn bijzijn was onderteeekend, houdende eene schuldbekentenis van 2945 realen en 12932 bos rotting.

De Pangeran ontkent zoowel schuld als handschrift.

Aangezien het stuk door den inlander Dolah, van Moera Pahor, was geschreven, wordt last gegeven dien te zoeken.

Zoowel de Heer King als de Heeren Morgan en Carter zijn bereid, de laatsten in hunne kwaliteit van agenten en boekhouders van den Heer King, de koopmansboeken te beëdigen.

De Pangeran is tot hetzelfde, wat betreft de echtheid zijner boeken, bereid; hij erkent nogtans dat zijne boeken door verschillende personen zijn gehouden.

Het verdere onderzoek en de beslissing in deze zaak wordt uitgesteld tot bij aankomst te Samarinda, alwaar tevens de boeken van partijen zullen worden nagezien.

Wat betreft de zaak van de vrouw Djinibah, verklaart de Pangeran, dat zij waarlijk zijne slavin is.

De ouders dezer vrouw dood zijnde, verklaart hare stiefmoeder dat dit onwaar is en zij vrije menschen waren.

Het geheele onderzoek daaromtrent te langdurig zijnde, wordt aan het bestuur van Koetei opgedragen berigt in te winnen, en voor het geval de ouders van Djinibah werkelijk slaven waren, zoude een billijk losgeld moeten worden aangenomen, welk losgeld door het bestuur op honderd realen wordt bepaald.

Als voornaamste beweegreden voor eene eventuele Gouvernements vestiging te Koetei wordt bekend gesteld:

De regeringlooze toestand van het Rijk van Koetei en de daaruit voortvloeiende vermindering van inkomsten voor den Sultan, welke, ingevolge verklaring der beide Mantries, thans niet meer dan 100 realen 's maands zouden bedragen, eene som, op verre na niet toereikende tot het onderhoud van den Vorst en der zijnen.

Het Nederlandsch Gouvernement verlangt aan den Sultan van Koetei een aan zijnen rang geëvenredigd bestaan te verzekeren, doch ziet daaruit tevens de noodzakelijkheid geboren, om het bestuur zelf in handen te nemen en de inkomsten des lands te innen.

Tot mijne groote verwondering schenen de beide voogden, maar voornamelijk de Senopati, dezen maatregel zeer goed te keuren, moettende ik daarbij nogtans betwijfelen of de Ferdana Mantri hierin zeer opregt was, aangezien mij van verschillende zijden verzekerd was geworden, dat deze bij de bestaande regeringloosheid zeer wel voer.

Ingevolge de meest naauwkeurig ingewonnen berigten, zoowel tijdens deze reize, als wel voornamelijk vroeger door den Civielgezaghebber voor de Oostkust, wordt nog het volgende omtrent Koetei aangetekend.

De regering is, even als in meest alle Oostersche landen, monarchaal, wordende de Vorst door raadslieden bijgestaan, gekozen uit de oudsten en voornaamsten des lands.

De tegenwoordige, nog minderjarige Sultan heet Mohammed Adil Chalifat-oel-moeminien.

Het getal inwoners wordt geschat op 100,000, waarvan 5500 Boegenezen.

De voornaamste voortbrengselen van het land zijn goud, diamanten (welke evenwel niet geëxploiteerd worden), ijzer, steenkolen, lood, antimonium, rijst, arengsuiker, rotting, goede houtsoorten, waaronder ook ebbenhout en kamferboomen, gom-elastiek, was, vogelnesten, karet en tripang.

De inkomsten van den Vorst bestaan uit:

1°. Inkomende regten, welke te Samarindah worden geheven en 5 pCt. bedragen.

2°. Uitgaande regten, ook 5 pCt. bedragende, met uitzondering echter van sommige artikelen, welke getarifeerd zijn.

3°. Tollen van alle goederen uit de bovenlanden komende en welke te Tenggaroeng worden geheven.

4°. Monopolie op het zout.

5°. Hoofdgeld voor de Mohammedaansche stammen.

6°. Idem voor de Dajaksche stammen.

7°. Inkomsten der vogelnestklippen.

8°. Boeten.

Van al deze belastingen, welke bij behoorlijke orde van zaken wel ligt f 60,000 's jaars konden bedragen, komt weinig of niets binnen en dit wel voornamelijk om reden dat de personen, met de heffing belast, geene uitvoering aan de wet kunnen geven en daarbij ook het bestuur de noodige veerkracht mist om de stipte nakoming te vorderen.

De belasting onder N°. 5. bedraagt per huisgezin:

1 Bangkat (15 à 16 katjes) rijst.....prijs f 0.50

1 Hoen....." " 0.25

$\frac{1}{2}$ Katje was....." " 0.25

f 1.00

Men rekent dat ongeveer duizend huisgezinnen aan deze belasting zijn onderworpen.

De belasting onder N°. 6. bedraagt voor degene welke vogelnestklippen bezitten, per huisgezin:

1 Bangkat rijst.....	f 0.50
1 Hoen.....	" 0.25
In geld.....	" 0.50
	<hr/>
	f 1.25

En zijn hieraan ongeveer 13,000 huisgezinnen onderworpen.

Voor die geen vogelnestklippen hebben, is de belasting:

1 Bangkat rijst.....	f 0.50
1 Hoen.....	" 0.25
	<hr/>
	f 0.75

Hieraan zijn p. m. 1800 huisgezinnen onderworpen.

Bovendien heeft de Sultan de bevoegdheid om eens in de twee à drie jaren een' geheelen pluk van de vogelnestklippen ter tegemoetkoming in bijzondere gevallen te verzoeken.

De inkomsten die de Sultan thans geniet, zijn, gelijk reeds vroeger vermeld is, hoogst gering.

Handel.

De handel is tegenwoordig vrij levendig en zeer toegenomen sedert dat de koopman King zich hier vestigde. Gewoonlijk komen 's jaars tot 12 ravaartuigen ter handel voor Samarindah. Aan Koetei zelve behoort eene schoener en een 40tal groote zeepraauwen, welke handel met het buitenland drijven.

De Spaansche dollar is zeer gewild; van de koperen munt is niets anders gangbaar dan de Chinesche pitties.

Van de Mahakkam-rivier is de Moeara Djawa de meest bevarene monding, de meer noordelijk gelegen Moeara Bajior, hoewel nog weinig bekend, is voor diepgaande schepen veel verkieslijker, als hebbende bij lagen waterstand nog 13 voet water (opname der civ. schoener Niobé).

Bij behoorlijke opname en afbakening zoude Koetei dus voor al onze stoomschepen bevaarbaar zijn.

Den 21sten October, des morgens ten half negen uur, vertrok het stoomschip van Tenggaroeng. Vroeger afreis was niet doenlijk geweest, uit hoofde der dikke mist, welke zoowel heden als de vorige dagen over de rivier hangende was.

Bij vertrek gaf en ontving het stoomschip het gebruikelijk salut, terwijl de beide voogden met den Pangeran Perbatasari mede afzakten. Voor de steenkolenlagen bij Pelarong, eene mijl benedenwaarts Samarindah, werd geankerd en kwam het Boegineesch bestuur van Samarindah aan boord, bestaande uit den Poeah Adoe, den Imam en den Sjahbandar.

Aan den Imam en den Poeah Adoe werden Gouvernementsgeschenken uitgereikt. De Resident deed onderzoek of de Aroeng van Pagattan familie-relatiën onder de Boeginezen van Samarindah had, doch werd verklaard dat deze van een' geheel anderen stam was.

De steenkolenlagen komen aan den dag zeer dicht bij den rivieroever, en liggen derhalve voor eene eventuele exploitatie zeer gunstig. Hout tot betimmering is genoegzaam voorhanden, terwijl de Makakkam, vooral bij behoorlijke afbakening, voor groote schepen bevaarbaar is. Eene kolenexploitatie zoude daarom hoogstwaarschijnlijk zeer gunstige resultaten afwerpen.

Met behulp der bemanning van het stoomschip en een daartoe geroepen getal Boeginezen werden 52,000 Ned. ponden kolen ingeladen, en daarvoor aan belanghebbenden betaald f 168.00, of f 6.00 voor de kolan van 30 pikol.

Hiertoe waren evenwel twee dagen noodig.

De boeken van den heer King en van den Pangeran Perbatasari nauwkeurig onderzocht zijnde, werd bevonden:

Dat de boeken van eerstgemelde in zeer goede orde waren.

Dat daarentegen de slordige aantekeningen van den Pangeran zeer onduidelijk, ja soms niet voor ontcijfering vatbaar waren.

Buiten eenige posten van weinig of geen belang, kwam het geheele verschil tusschen beide partijen neder op 10,000 bos rotting, welke de

Pangeran verklaarde aan den Heer King te hebben betaald, of liever afgeleverd, doch hetwelk door dezen ontkend werd.

Eindelijk werd de Pangeran Perbatasari veroordeeld tot de betaling der gevorderde 3740 realen, en nam deze zulks aan, onder voorwaarde van 740 reaal binnen drie dagen af te dragen en de overige drie duizend op den eerstkomenden Passar (tijd van het vertrek der handelspraauwen, in Augustus).

De Heer King ontving daarvan eene schriftelijke belofte, mede ondteekend door den Ferdana Mantri, den Senopatti en den Sjabander van Samarindah.

Nog kwam ter sprake eene willekeurige handeling van den Pangeran Perbatasari, hebbende hij bij den afvoer van houtwerken voor den Heer King bestemd te Moeara Pahoe tolgeld gevorderd, ten bedrage van de waarde des houts.

Hierover strengelijk door den Resident onderhouden, beloofde hij voortaan geene belemmeringen meer aan den handel te brengen.

Nog gesproken met het bestuur van Koetei over de bepaalde gr̃ens met Passir, vermeenende zij, dat de rivier Telakkeh aan Koetei behoorde.

De Ferdana Mantri had de tijding ontvangen, dat Adji Koening en Toean Anikh van Berou te Menoebar, bij de vogelnestklippen, eene versterking hadden opgericht, ten einde zich van derzelver bezit meester te maken, en bereids zeven onderdanen van Koetei hadden vermoord.

De Resident stelt zich voor hiernaar te Berou onderzoek te doen.

Een paar loodsen aan boord genomen hebbende werd de rivier afgezakt tot 6½ uur 's avonds, als wanneer om de duisternis geankerd werd bij de afscheiding der Moeara Berou.

Na ten gevolge der groote menigte muskieten eene slechte nacht te hebben doorgebracht, werd de reis des morgens ten 9 ure vervolgd, de Moeara Boedji en later de Moeara Baijoer uitstoomende. Omstreeks 12 uur geraakte het stoomschip, wegens te dicht langs den linker oever te houden, aan den grond, circa eene mijl boven het eiland Niobé, gelegen in de monding der Moeara Baijoer. Ten 4 ure weder vlot rakende, stoomde men de Moeara Baijoer uit.

De vaarwaters zijn hier gewis voor spoedig verlopen vatbaar, daar

wij ons regelden naar de zeer goede opname van den 1ste Stuurman P. H. van der Wedden, welke weinig boven het eiland 4 à 5 vadem water aangeeft, terwijl wij slechts 11 voet loodden.

Er werd koers gezet naar Kaap Kanioengan (Tandjoeng Mangkalia) en wij loodden, de geul uitstoomende, van vier tot negen en dan weder plotseling vijf en dertig vadem. Dit geschiedde onder heerlijk helderen maneschijn, des avonds omstreeks 9 ure.

Den volgenden morgen, 28 October, ten 2 ure, doubleerden wij Kaap Kanioengan, alwaar de straat van Makassar zoo smal wordt, dat men zeer goed de beide eilanden in het gezigt heeft, en stoomden door tot 'savonds 7 uur, als wanneer het schip ongeveer eene mijl Z. O. van het eiland Menimbora ten anker kwam.

De kolen van Koetei werden voor stoomgebruik uitmuntend bevonden.

Des anderen daags, 'smorgens half zeven, het anker geligt zijnde, geraakte het stoomschip ten 4 ure 's namiddags op eene droogte tusschen de Mocara Pantei en de Moeara Goeroera. De oorzaak hiervan was eene verkeerde aanwijzing, ontvangen van den koopman King te Koetei, waarin gezegd werd zeker suikerbrood-vormigen berg in het W. t. Z. te brengen, terwijl integendeel bleek zulks W. t. N. moest zijn.

Men stoomde weder terug in diep water en ankerde op cirka 3 mijl uit den wal.

Den volgenden morgen, ten 6 ure, werd de Koeran-rivier ingestoomd, koers nemende ingevolge vroegere aanwijzing van den Gouvernements schoener Niobé.

De kusten van dit gedeelte van Borneo verschillen aanmerkelijk met de zuid en zuidwestelijk gelegen landen; eene reeks van laag gebergte van de vreemdsoortigste vormen vertoont zich aan het oog, wier formatie hoogstwaarschijnlijk calcaire is, doch even als elk tropisch gebergte van eenige vegetatie voorzien; op enkele plaatsen is de weinige plant-aarde afgestort en vertoont zich de rots in hare natuurlijke kleur, hetwelk vooral wanneer de zon schijnt, schilderachtige schakeringen aanbiedt.

Om 10 uur 'smorgens stoomde zich het schip vast bij het eiland Tempoerong in 9½ voet water, en moest daar blijven tot 'savonds, als wanneer in diep water werd geankerd.

De Resident zond intusschen den inlandschen schrijver naar Goenoeng Teboer, ten einde van zijne komst kennis te geven. Deze kwam den volgenden morgen ten 6 ure terug, met het berigt, dat de Sultan van Goenoeng Teboer op die plaats, doch die van Sambilioeng zich te Batoe-poetih bevond. Om 11 uur 's morgens, het water hoog genoeg zijnde, stoomde men over de droogte, op welke als nu 11 voet water gelood werd, en liet ten 3 ure het anker vallen voor Goenong Teboer, aan het verdeelingspunt der beide rivieren Segah en Kelai. Bij het gebruikelijke salut had helaas een zeer treurig ongeval plaats, daar door het zelfontbranden van een der karonnades een' goed matroos de regter arm geheel werd verbrijzeld, zoo zelfs dat, geen afzetten meer mogelijk zijnde, de arm moest uitgeligt worden.

Het salut werd, zoo als gebruikelijk, met 13 schoten beantwoord.

De tegenwoordigheid van den Sultan van Sambilioeng een volstrekt vereischte zijnde, zoo schreef de Resident aan dien Vorst naar Batoe-poetih, hem uitnoodigende zich onverwijld ter hoofdplaats te begeven.

Een andere brief werd gezonden aan den Sultan van Boelongan, kennis gevende van de ophanden zijnde komst.

De kolenlagen liggen even bovenwaarts de hoofdplaats Goenoeng Teboer aan den regter oever der rivier Segah, welke langs de hoofdplaats stroomt; zij komen aan den rivieroever zelve aan den dag, in eene laag, wier magtigheid niet minder dan 5 à 6 voeten zal bedragen, doch welke door inwatering, verwering, als anderzins, aan de oppervlakte zeer veel geleden had, zoodat de te graven kolen gewis zeer onzuiver zullen zijn.

Geene gelegenheid hebbende het kolenterrein schoon te doen kappen, was het zeer bezwaarlijk de verschillende lagen te onderzoeken, doch het lijdt geen twijfel of bij verrigting van dien zullen verschillende gevonden worden.

De tusschenkomst van het bestuur werd ingeroepen om p. m. 80,000 pond kolen te doen losbreken.

Aangezien, zoo ver mij bewust is, nog weinig over de Berousche landen bekend is gemaakt, zal ik eene korte beschrijving dezer landschappen, bestaande uit de drie rijken Goenoeng Teboer, Sambilioeng en Boelongan, na mijn bezoek ter laatstgemelde plaats, hier bijvoegen.

Het gezigt op Goenoeng Teboer en Sambilioeng, ook Tandjong geheeten, is zeer schoon, liggende beide hoofdplaatsen bijna tegenover elkaar aan het vereenigingspunt der rivieren Segah en Kelai, terwijl eene rijk begroeide heuvelrei niet ver van en langs den regteroever der Kelai zich uitstrekt. Dit heuvelland moet, gelijk men zegt, zeer rijk zijn aan herbeesten en bantengs.

Sedert de Sultan van G. Teboer gehuwd is met de zuster van den Sultan van Sambilioeng, heerscht er vrede tusschen beide rijkjes, zoo zelfs dat de Vorsten bij kleine afwezigheden elkaar in het bestuur behulpzaam zijn, ja eerstgemelde Vorst zelfs bij zijne vrouw op het grondgebied van Sambilioeng woonachtig is.

Den 29sten begaf zich de Resident aan den wal en nam zijnen intrek, met den Civ.-gezaghebber van Dewall, in een voor hem in gereedheid gebragt huis, staande in de Kampong Radap onder Sambilioeng, nevens de woning van den Sultan van G. Teboer.

Om 4 ure 's middags bragt de Sultan een bezoek. In den beginne zeer stil en verlegen, werd hij nogtans allengs meer en meer vertrouwelijk. De Resident bragt hem in kennis met het doel zijner reize, het sluiten namelijk van een contract met het Nederlandsch Indisch Gouvernement, waardoor de Sultan voortaan bevrijd zoude blijven voor het aanmatigend gezag van vreemdelingen, gelijk eertijds met den Engelschen Zeekapitein Edward Belcher had plaats gevonden.

De Sultan, genaamd Maharadja Dindah, schijnt een man van omstreeks veertig jaren oud, heeft een vrij gunstig voorkomen, doch met zeer middelmatige geestontwikkeling.

Verschillende zaken zijn land betreffende, werden dien middag met hem besproken.

De handel te Berou is gering, welligt wel ten gevolge der buurtschap met Solok, wier rooversprauwen niet zelden op de kust verschijnen. In de laatste westmoeson onder anderen (1849—1850) waren een honderdtal dezer prauwen bij de Berousche eilanden vereenigd geweest, en hadden zich de produkten der zee toegeeeigend, ja zelfs rooverij gepleegd.

Tegenwoordig waren slechts twee Makassaarsche handelsprauwen in de rivier om rijst te koopen.

De Kelai (boven inwoners dezer rivierstroom) hadden onlangs eenen Mantri van den Sultan van Sambilioeng, die zich tot het drijven van handel de rivier opwaarts had begeven, vermoord en beroofd. Ten einde deze misdaad te straffen, waren de weerbare mannen van Sambilioeng en Goenoeng Teboer, vergezeld door een aantal Segahs, derwaarts vertrokken, en hadden de groote Kampong Lepet-boe verbrand en eenige Kelai gedood. Sedert dien tijd had alle verkeer tusschen de Mohammedanen van Berou en de Kelai opgehouden.

De Sultan van G. Teboer was steeds diep gedrukt door het afsterven van zijnen tweeden zoon, een jongetje van pas drie jaren, welken hij voor de troonsopvolging had bestemd. Dit kind was twee maanden geleden gestorven, en de steeds ontroostbare vader hield zich onledig met voor het geliefde zoontje een grootsch en smaakvol graf te maken. Hoewel nog niet voltooid, beloofde het geheel, van ijzerhout vervaardigd, door goede symmetrie en kunstig snijwerk eene smaakvolle tombe te worden. Vorm en lofwerk deed mij denken aan de vele Modjopatihsche graven, welke op Java gevonden worden. De Sultan moet in persoon het werk bestieren, en mij werd verzekerd dat hij de meeste zijner nachten biddende aan het graf van dit zijn zoo teeder geliefd kind doorbragt.

Treffend en niet alledaagsch bewijs voorwaar van ouderliefde, welke geenzins door mij verwacht was bij den weinig beschaafden, uiterlijk kouden vorst!

Regt treurig is het evenwel, dat men ook hier, even als vrij algemeen in Indië, deze zoo edele hoedanigheden gepaard ziet aan bijgeloof en kwaaddenkendheid. De dood van dit jonge kind kon noch mogt natuurlijk wezen; een geheime vijand was hieraan schuld, en ook deze was spoedig gevonden.

De Amiril van Boelongan had onlangs aanzoek gedaan om de hand van Amas Galoe, nicht van den Sultan, doch had eene weigering ontvangen, aangezien zij bereids verloofd was aan Adji Koning, zoon van den Sultan Mohamed, Adi van Sambilioeng.

Wegens deze weigering had Boelongan eene vijandige houding aangenomen, en zoude uit wraak den onschuldigen jongeling hebben doen vergeven.

Dergelijke kwaaddenkendheid, voor welke in dezen geen werkelijke grond bestond, doch die niettemin door de onderdanen van den Vorst gedeeld werd, geeft niet zelden aanleiding tot de grootste vijandelijkheden.

Zoo waren G. Teboer en Sambilioeng elkaar sedert jaren vijandig geweest, wegens eene erfopvolging door Sambilioeng geschonden, totdat het aan den toenmaligen Adjudant van ZEx. den Gouverneur-Generaal Merkus, Jonkh. T. van Capellen, welke den Gouverneur van Borneo, A. L. Weddik, op eene reize langs de Oostkust begeleidde, gelukte, de strijdvoerende partijen te bevredigen. De redenen van dezen krijg zullen worden bekend gesteld in de later volgende beschrijving der Berousche landen.

Den volgenden morgen (30 Oct.) begaf zich de Resident, gevolgd door den Civ.-gezaghebber en eenige officieren van Z. M. stoomschip, tot den Sultan.

Op den hoogen buitentrapp, welke tot de woning van den Vorst geleidde, stond de Sultan met al zijne voornaamste Mantries om den Resident te ontvangen, en gebeurde hier eene bijzonderheid, welke al de bezoekers zeer bevreesde.

De Sultan namelijk, zoowel als al zijne Mantries en hofgrooten, namen, bij het naderen der bezoekers, hunne hoofddoeken af, en hadden door den hevigen wind, welke op de hooge receptieplaats heerschte, de meeste moeite om deze hunne hoofdbedekking weder op hun hoofd en in redelijk fatsoen te krijgen, al hetgeen hen natuurlijk zeer van hun stuk bragt.

Binnen gekomen en neêrgezeten op de aanwezige stoelen en banken, immers voor zooverre de voorraad reikte, vroeg de Resident aan den Sultan, wat het gebeurde beduidde?

“Is het dan niet uwe begeerte dat wij zoodanig handelen?” was het antwoord. “Wel neen,” zeide de Resident. “Het Nederlandsch Gouvernement eerbiedigt de zeden en gewoonten van elk volk voor zoover dezelve niet schadelijk zijn, zoowel in hun eigen als het algemeen belang, en

“nog nimmer zag ik een volk in den Archipel, hetwelk, gelijk gij heden, bij ontmoeting den hoofddoek afnam.”

“Oh!” zeide daarop de Sultan met eene zucht, “dit maakt mij en ons allen regt gelukkig, doch de Heer Edward Belcher, welke eenige jaren geleden hier kwam, dacht er anders over, daar deze zeer kwaad werd, toen wij bij de ontmoeting niet onze hoofddoeken afnamen, zeggende: “Wij nemen wel bij ontmoeting onze hoeden af, waarom beantwoord “gij. niet deze beleefdheid door ook uwe hoofden te ontblooten?””

Door den Resident werd bekend gemaakt, dat het nieuw te sluiten contract zoude worden voorgelezen, dat daarbij de meeste aandacht werd aanbevolen, terwijl hij bereid was om elke onduidelijkheid op te helderen, en alle verlangde inlichtingen te geven.

Het contract voorgelezen zijnde, en geene aanmerkingen gemaakt of inlichtingen noodig zijnde, werd hetzelfde door den Resident en Sultan geteekend, en door een salut uit het kanon den volke verkondigd.

Daarna werd van den Sultan de eed gevorderd van trouwe naking en hem de eed op den koran (als de Mohammedaansche godsdienst belijdende) afgenomen, waarna hij, ten blijvende bewijze van dien, den schriftelijken eed teekende.

Met den Sultan werd overeengekomen, dat men tot den 4^{den} op de terugkomst van den Sultan van Sambilioeng zoude wachten; mogt deze dan nog niet terug wezen, zoo zoude hij als zijn plaatsvervanger met de voornaamste Mantries van Sambilioeng het contract teekenen.

De klagten van het bestuur te Koetei tegen Adji Koning en Toeän Anikh van Berou (zie 21 Octob.) zijn ongegrond; de Dajakkers der Kelai van Sambilioeng waren wel is waar op koppesnellen naar Batoe-poetih en de grenzen van Koetei getogen, doch de Sultan van G. Teboer had Toeän Anikh en Adji Koning, voor welke de Kelai nog al ontzag hebben, gezonden om hun hunne kwade voornemens te beletten; bevorens deze zendelingen hen evenwel bereikt hadden, was reeds een inwoner van Batoe-poetih gedood geweest en een Koetinees gevangen genomen.

Tot staving der goede gezindheid van Toeän Anikh en Adji Koning wordt vermeld, dat zekere Hadji Tjapil van Samarindah, die in

eene kleine prauw door tegenwind tot Batoe Pagar gedreven was, aldaar in handen der Kelai was gevallen, en zijn leven te danken heeft gehad aan de goede tusschenkomst der boven bedoelde personen. De Sultan beloofd den gevangenen Koetinees te zullen opeischen en naar Koetei terug te zenden.

Hadji Tjapil ontboden zijnde, legt eene verklaring af geheel conform aan het bekend gestelde, en het staat den gevangene vrij naar Koetei terug te keeren.

Op den 1sten November werden aan den Sultan van G. Teboer, zoomede aan de voornaamste zijner rijks grooten, zooals den Radja Alam en den Toemengong, met de meest mogelijke plegtigheid 's Gouvernements geschenken uitgedeeld, en hun daarbij aanbevolen om zoowel de voorschriften in het contract, als de in het bijzonder door mij gegeven mondelinge instructiën en inlichtingen indachtig te wezen, den handel geene moeilijkheden te maken, doch dien bevorderlijk te zijn door beveiliging en medewerking; met alle naburen vrede te bewaren, en nimmer toe te staan dat 's rijks onderdanen strooptogten ondernamen.

Een en ander werd plegtig beloofd.

De Sultan vroeg, waarom in het contract eene grens was vastgesteld tusschen G. Teboer en Boelongan, daar nog nimmer zoodanige bestaan had, zijnde Boelongan binnen de grenzen van Berou gelegen. Boelongan was vroeger schatplichtig. Evenwel erkent hij dat de vader van den tegenwoordigen Sultan reeds geene schatting meer betaald heeft, en dat Boelongan thans magtiger is dan Berou.

Hij erkent ook dat de opgegevene grens alleen aangenomen was voor de wederzijdsche onderdanen, om te weten wie zich de voortbrengselen van die grond mogt toe-eigenen, doch geenzins om Boelongan als geheel onafhankelijk van Berou af te scheiden.

Eindelijk beweerde hij nog, dat niet de berg Batoe Beoe kir, maar de berg Batoe Belobang in de grenslijn gelegen was, aangezien nog tegenwoordig de vogelnesten van den Batoe Beoe kir door bewoners van Berou, namelijk door den Toemengong van G. Teboer, geplukt worden.

Aan den Sultan werd geantwoord, dat aangezien zijnerzijds erkend wordt, dat Boelongan reeds sedert twee geslachten inderdaad onafhanke-

lijk is, terwijl Boelongan bovendien ontkent ooit afhankelijk te zijn geweest van Berou, eene grensbepaling tusschen beide landen wel noodzakelijk wordt geoordeeld. Dat evenwel een nader onderzoek omtrent de juiste grenzen op handen was en de contracten, zoo noodig, na dien uitslag gewijzigd zouden worden, terwijl hij intusschen voort konde gaan met de vogelnesten van Batoe Beoekir te laten plukken.

De Resident ontving van den Sultan het handelscontract, vroeger tusschen hem en den Heer E. Belcher gesloten, en bij die gelegenheid werd hem door den Sultan medegedeeld, dat E. Belcher gezegd had, later te willen terug komen met eene magtiging van H. M. de Koningin van Engeland, om een politiek contract te sluiten.

De Sultan had den Resident den wensch te kennen gegeven om het stoomschip te zien, en zulks toegestemd zijnde, was daartoe de 3de November bestemd.

In den avond van den 2^{den} November kwam de Sultan een bezoek brengen en scheen zeer afgetrokken.

Na lang op zijnen stoel heen en weder geschoven te hebben, kwam de vraag er uit, of de Resident hem ook euvel zoude nemen indien hij morgen niet naar boord ging?

Het was den Resident door zijnen inlandschen schrijver reeds bekend, dat dit bezoek aan boord eene kwestie van belang was geworden, hebbende men den Sultan dermate bevreesd gemaakt, dat hij verklaard had niet te durven gaan.

De Resident hem vragende, wat toch wel de reden was dezer verandering, aangezien hij immers zelf vroeger den wensch geuit had het schip te zien, zoo antwoordde hij:

“Mijne vrouwen hebben mij bang gemaakt, vreezende, dat, ik eens “aan boord zijnde, het anker geligt zal worden en men mij naar Batavia “zal medenemen.”

De Resident toonde hem aan het verstandelooze en ongegronde zijner vrees, hebbende, ten bewijze zijner goede bedoelingen, hij, Resident, met den Civiel-gezaghebber zich te midden der inlandsche bevolking begeven zonder de minste vrees te gevoelen, dat hem eenig kwaad zoude kunnen overkomen. Het werd evenwel aan hem overgelaten al dan niet zijn be-

zoek te brengen, doch hem tevens aangeraden, in het belang zijner waardigheid, niet kleingeestig te zijn.

Op zijne vraag, of hij veel, ja hoeveel volgelingen mogt medebrengen? werd geantwoord: "zooveel als gij verkiest, doch niet meer dan een der-, tigtal mogen aan boord komen."

Hij beloofde daarop te zullen komen.

Den volgenden dag had werkelijk het bezoek plaats; — de Sultan kwam met eene stoet van prauwen, welke alle om het schip kwamen liggen, en scheen, niettegenstaande de verzekeringen van den vorigen avond, zich nog geenzins op zijn gemak te gevoelen.

Hij bezag het schip zeer oppervlakkig, durfde zelfs niet naar beneden en scheen zeer verheugd, toen, na het gebruik van eenige ververschingen, hij goedschiks zijn afscheid konde nemen.

Op den 4^{den} November kwam eindelijk de Sultan van Sambilioeng terug van Batoe-poetih, en bragt kort na zijne aankomst een bezoek bij den Resident, als wanneer dadelijk werd overgegaan om het contract te lezen en te bespreken.

Hij had de volgende aanmerkingen:

1°. Dat het eiland Balambangan onder Sambilioeng en niet onder G. Teboer behoorde.

2°. Dat door de grens met Koetei een gedeelte van het eiland Batoe-poetih, hetwelk aan Sambilioeng behoorde, thans aan Koetei getrokken was.

Hij verklaarde evenwel daarbij, dat zoo zulks de wil van den Resident was, hij zijnerzijds daartegen geene bezwaren opperde. Hieromtrent werd hem te kennen gegeven, dat deze zaak nader meer nauwkeurig onderzocht en na bevind van dien beslist zoude worden.

Het contract werd daarop geteekend, beëdigd en ook de schriftelijke eed door den Sultan onderschreven.

Alle zaken te Berou afgedaan zijnde, werd van beide Sultans afscheid genomen. Het stoomschip had 50,000 Ned. ƒ steenkolen ingenomen.

Aan boord van het stoomschip was gevlugt een Javaan, die verklaarde van Sourabaja geboortig te zijn. Tijdens hij matroos was aan boord van het Engelsche schip Medina, moest hij aan den wal, met nog 22 zijner makkers, om de watervaten te vullen, en werd bij die gelegenheid

door eenen Solokschen roover genomen. Van Solok werd hij verkocht naar Atas (Noordelijke grens onzer bezittingen op Borneo), van Atas naar Boelongan, en eindelijk van daar naar Berou.

De schuldeischer, of liever de persoon die hem gekocht had, opgeroepen zijnde, verscheen niet en de Javaan werd bij vertrek van het stoomschip medegenomen.

Den 5^{den} November, 's morgens ten 6 ure, verliet de Samarang Berou, doch raakte bij de afvaart vast in de naauwe passage van de Moeara Pantei. Om half vier het water weder gerezen zijnde, geraakte het schip nu weder vlot en ankerde ten half zeven in de Moeara Pantei.

Van de Koeran-rivier werd door den Luitenant ter zee Bleekman eene naauwkeurige opname gedaan.

Den volgenden morgen vroegtijdig het anker geligt hebbende, werd gestoomd door de riffen tusschen de eilanden Raboe Raboe en Poeloe Pandjang en ankerde men omstreeks half zeven 's avonds, op ongeveer 5 mijl afstand van de monding der Kaijanrivier, in 18 vadem water.

Het water in deze streken was zoo helder en doorschijnend, dat men al stoomende zeer duidelijk de klippen konde zien, welke 6 à 7 vadem onder den waterspiegel waren.

Den volgenden morgen (7 Nov.), ten 6 uur, het anker geligt zijnde, werd langzaam voortgestoomd tot voor de Moeara Sebenoen, alwaar ten half twaalf uur het stoomschip ankerde ten einde twee sloepen ter verkenning van het vaarwater uit te zenden.

Twee dagen werd vruchteloos naar eene geul gezocht, alwaar het stoomschip de bank voor de monding der rivier liggende, konde passeren, zoodat eindelijk de kommandant de onmogelijkheid betuigde van de rivier te kunnen binnenkomen.

De Resident alzoo geene geschikte gelegenheid hebbende van op eene eenigzins waardige wijze zich naar Boelongan te begeven, werd de Civ.-gezaghebber von Dewall derwaarts gezonden, ten einde te beproeven den Amiril tot den Resident te brengen, of, zoo dit niet gelukte, het contract met hem te sluiten en bij terugkomst eenige Mantries van den Amiril mede te brengen.

Om 12 uur 's middags van boord vertrokken met eene snelroeijende

toemboeng (kano, gemaakt van een' uitgeholden boomstam), was hij pas ten half tien 's avonds aan de kampong Babakkoeng, en vernam aldaar, dat de Amiril en zijn zoon de Sultan Moeda, naar Sebouwang waren, terwijl de overige Mantries en het grootste gedeelte der bevolking zich in hunne rijstvelden bevonden, zoodat de hoofdplaats nagenoeg ledig was, redenen waarom de Civ.-gezaghebber besloot dien nacht ter plaatse te blijven en den digst bijwonenden Pangeran Maulana te laten roepen.

Den volgenden morgen (9 Nov.) kwamen de Pangeran Moeda en Moeloekh Khahar bij den Civ.-gezaghebber berigten, dat zij bezig waren de Radja-Radja's en Mantries in het huis van den Pangeran Moeda Maulana bijeen te roepen.

De Amiril is ongeveer 20 dagen geleden naar Sebouwang vertrokken ter opzoeking van zijnen zoon, den Sultan MOEDA, welke zich daar reeds eenigen tijd ophield.

De brief door den Resident aan den Amiril geschreven is hier ontvangen en men zond twee dagen geleden eene expresse naar Sebouwang om den Amiril te roepen. Deze brief is derhalve zeer lang onder weg geweest en was, aangezien de Amiril niemand met het bestuur had belast, tot nu toe niet geopend, doch men had den Amiril mondeling doen weten, dat de Resident zoude komen.

De Civ.-gezaghebber begaf zich ten huize van den Pangeran Maulana in de kampong Soengi Daoen, alwaar buiten den Pangeran zelven nog de Pangerans Zien-al-Abidien, Bandar en Di Gedoeng, zoo mede de Mantrie Moeloekh Khahar, vereenigd waren.

Deze dachten dat de Amiril in twee dagen terug zoude zijn.

Aan de Mantries werd medegedeeld het doel der komst van den Resident en deze namen aan om, zoo binnen twee dagen de Amiril nog niet gekomen was, zich alsdan met den Civ.-gezaghebber naar boord van den Samarang te begeven, ten einde aldaar het contract te sluiten, waarvan het concept hun intusschen door den Civ.-gezaghebber werd voorgelezen en door hen eenparig goedgekeurd.

Aan den Civ.-gezaghebber opgedragen zijnde het onderzoek naar steenkolenlagen, verklaren alle aanwezige hoofden, dat hun niets van kolenlagen in hun land bekend is.

Wijders ontkennen de Mantries dat er geschillen tusschen Boelongan en Goen. Teboer bestaan en derhalve ook eenige kwade voornemens van hunne zijde. Men gevoelde zich niet het minste beleedigd door de weigering van Amas Galoe, welke door den Amiril ten huwelijk was gevraagd.

Den 10^{den} Nov. bezocht de Civ.-gezaghebber de hoofdplaats Tandjong Pelas, waarvan bijna alle huizen ledig waren. De handel is hier zeer gering, en wordt gedreven door handelaren van Passir, Koetei, zoo ook van Atas en Solok.

Een potje Soloksch zout kost hier één passoe (aarden of houten pot) padi. De cubieke inhoud der beide maten zal staan als één tot tien.

Ook trekt men zelf zout, of liever eene soort van potasch, uit den Nipapalm en betaalt men twee pakjes van dit zout met een passoe padi. De meer binnen 's lands wonende Kennjah koken hun eigen zout, uit eene tusschen Boelongan en Broenai gelegen zoutbron.

Een vrij algemeen verspreid verhaal, dat de Daijaksche stammen geen ander zout dan dat uit den Nipapalm getrokken, willen gebruiken, is onwaar; zij nuttigen liever het Soloksch of Makassarsch zout, welk laatste van Koetei of Berou wordt aangebragt en de twee passoe met ééne reaal wordt betaald.

Het Soloksch zout wordt gekookt van uit zee aangespoelde boomstammen met zeewater.

Op den 10^{den} Nov. 's avonds, was de Amiril teruggekeerd. Den volgenden morgen begaf zich de Civ.-gezaghebber tot den Amiril, alwaar al de hoofden en grooten vereenigd waren, en deelde hen mede het doel der komst van den Resident.

Het concept contract werd als nu met luider stemme voorgelezen en de Amiril had niets tegen deszelfs inhoud in te brengen. Daarna werd den Amiril bekend gemaakt de wensch van den Resident, dat hij met zijne grooten aan boord van den stoomboot zoude komen, ten einde den Resident te spreken en het contract te teekenen.

Toen, na lang stilzwijgen, de Civiel-gezaghebber antwoord op deze vraag verzocht, verwees de Amiril hem tot zijne Mantries. De opmerking, dat, hoewel het goedkeuring verdiende, dat een Vorst met zijne Mantries beraadslaagde, hij evenwel steeds moest bedenken, dat hij de Sultan was

en derhalve ook de beslissing aan hem toekwam, baatte niet; en dus moest het antwoord aan de Mantries gevraagd worden.

Dit antwoord luidde:

Dat de Amiril bekende onder de bevelen van het Nederlandsch Gouvernement te staan, en diens bevelen ook met alle eerbied ontving, doch dat hij beschaamd was tegenover de Berouwers, dat de Resident met zijn schip niet bij hem was gekomen, terwijl hij zulks te Berou had gedaan, en dit nog des te meer gevoelde, doordien de Sultans van Berou de Boelangangers als hunne raijat (onderdanen) beschouwden.

Niettegenstaande de Civiel-gezaghebber hun mededeelde, dat het in het voornemen had gelegen om ook hunne hoofdplaats met het stoomschip te bezoeken, indien slechts de waterdiepte dit had veroorloofd; niets baatte; de Amiril bleef weigeren naar het stoomschip te komen.

De Civiel-gezaghebber was van oordeel dat, afgescheiden de jaloezie tussen de volken, de hoofdreden wel gezocht moest worden in de vrees om eens aan boord zijnde gevankelijk te worden medegevoerd.

Geene verandering in dit besluit te brengen zijnde, vroeg de Civiel-gezaghebber, of hij ook eenig bezwaar had om het contract, zoo als het zoo straks was voorgelezen, te teekenen? hetgeen door hem ontkennend werd beantwoord, doch hij verzocht daarbij om het, gedurende dien dag, nog eens aandachtig te mogen doorlezen, als wanneer den volgenden dag de teekening konde plaats hebben.

Den volgenden dag werd het contract geteekend, bezegeld en tevens door hem verklaard, dat hetzelfde de regtvaardigste en heilzaamste bepalingen bevatte. De eed van trouw werd insgelijks door hem afgelegd en geteekend, waarna hij een' brief aan den Resident schreef, in antwoord op diens schrijven van 28 October uit Berou, en daarbij verklaarde het contract met allen eerbied aangenomen en geteekend te hebben.

De geschenken bestemd voor den Amiril, diens zoon en andere grooten, werden, ten gevolge zijner weigering om aan boord te komen, niet uitgereikt.

De Civiel-gezaghebber kwam des avonds van den 12^{den} November, ten half tien ure, weder aan boord terug, en daar de Samarang den volgen-

den middag bij hoog water weder vlot geraakte, ging men onder stoom en zette koers naar Passir, varende buiten om Maratoca, St. John en alle andere Berousche eilanden.

Het vijfdaagsche verblijf voor de monding der rivier Sebenoen was hoogst onaangenaam geweest. Gedurende de vijf dagen was soms het water zoo ver afgehoopen, dat het schip tegen het omvallen door spieren geschoord moest worden. Daarbij kwam nog, dat deze zeeën uiterst onveilig zijnde, men altijd, en wel voornamelijk des nachts, uiterst op zijne hoede moest wezen, ten einde niet welligt door zeeroovers te worden overvallen.

Alvorens de reis te vervolgen, ten einde de meer zuidelijk gelegen landen te bezoeken, zal het niet onpassend zijn, hier eene beschrijving te doen volgen der Berousche landen.

KORTE BESCHRIJVING DER BEROUSCHE LANDEN, HUNNE
INNERLIJKE GESTELDHEID EN HUNNE STAATKUNDIGE EN
HANDELSAANGELEGENHEDEN.

Het voormalig Rijk van Berou, ook Koeran genaamd, bevatte waarschijnlijk, hoezeer de tegenwoordige Vorsten van Boelongan zulks ontkennen, de landschappen Goenong Teboer, Tandjoeng en Boelongan, met de Tidoensche landen, en was onafhankelijk en op zich zelf staande.

De Sultan van Bandjermassin beweert wel is waar, dat zijn Rijk voorheen de suprematie over deze landen uitoefende, even als over Koe-
tei en Passir, doch kan dit beweren door geen het minste bewijs staven, terwijl deze bewering door de vorsten en grooten dezer landen ten sterkste wordt tegengesproken.

Niet minder ongegrond schijnt het regt van Solokh op de Berousche landen geweest te zijn, of liever de regten van Broenai, welke de Noord- en Noord-oostkust van Borneo, van Kimanis tot aan Tepian Doerian (Batoe Poetih), aan Solokh zoude afgestaan hebben, als eene belooning voor bewezen hulpbetoon bij het ten onderbrengen van eenen oproeri-
gen volksstam.

Al deze schenkingen, zoo als de vermelde van Broenai aan Solokh,

van Solokh aan de Engelsch Oost-Ind. Compagnie in 1763, en eindelijk ook die door Bandjermassin aan dat zelfde handelsligchaam in 1812, hebben allen schijn van schenkingen van zoodanige landen, wier magt voor den gullen schenker te groot was om hen zelf onder eigen heerschappij te krijgen.

Dit twijfelachtige regt blijkt nog meer uit de omstandigheid dat hetzelfde land door twee van elkander geheel onafhankelijke en vreemde Vorsten, die van Broenai en Bandjermassin, werd weggeschonken.

Het geheele Rijk van Berou was nog onverdeeld onder Adji di Layakh ¹.

Na zijnen dood komen zijne beide zoons, Pangeran Tacha, stamvader der vorsten van Goenong Teboer, en Pangeran Depatti, stamvader der vorsten van Tandjong, overeen, dat eerst Pangeran Tacha en na diens dood Pangeran Depatti zoude regeren, en dat op dezelfde wijze ook hunne nakomelingen beurtelings het oppergezag over het geheele land zouden voeren, zoodanig dat als de beurt was aan Goenong Teboer, de oudere tak, de jongere tak of Tandjoeng den rijksbestuurder zoude geven, onder den titel van Maharadja Dindah, en zoo omgekeerd.

Evenwel schijnt toen reeds dadelijk eene zekere verdeeling der beide landen te hebben plaats gehad, al is dit dan ook maar geweest ten opzichte der inkomsten der beide broeders.

Deze regeling is blijven bestaan zonder stoornis tot aan de regering van den Sultan Zien al Abidien, uit den ouderen tak, onder wiens regering, nadat hij het ongeluk had gehad ten gevolge der kinderziekte de spraak te verliezen, zich de zoon van den vorigen Sultan uit het huis Tandjong onafhankelijk verklaart en den titel aanneemt van Sultan Radja Alam van Tandjoeng.

Tot deze usurpatie werd hij aangezet door de Boeginezen, welke zich onder zijnen zwager Radja Pettah, zoon van Radja Terawei, in Berou genesteld hadden.

Van nu af bleef Berou in twee landschappen verdeeld, Goenoeng Te-

¹ Simpang Mengayan, eene uitstekende hoek aan gene zijde van Tongko en aan deze zijde van Tjina Batangan, maakte toen de grens tusschen Berou en Broenai.

boer en Tandjoeng, en hadden aanhoudende twisten plaats tusschen beide regerende huizen.

De hoofdplaatsen der beide landschappen lagen tegenover elkaar, Goenoeng Teboer op den linker, Tandjoeng op den rechteroever der rivier Segah. juist bij hare vereeniging met de Rivier Kelai, en men hoorde bij de minste aanleiding van weerszijden het gebulder van geschut of geweervuur.

De ongelukkige Zien al Abidien werd opgevolgd door zijnen zoon Adji Koening en deze door zijnen broederszoon Maharadja Dindah, den tegenwoordigen Sultan.

De Sultan Radja Alam van Tandjoeng werd achtereenvolgens opgevolgd door zijne drie zoons, Sultan Bongkokh, Sultan Mohammed Hadi Djalal-Oeddien en den tegenwoordigen Sultan Mohammed Asjekh Sjarif-Oeddien, ten wiens behoeve zijn oudere broeder Mohammed Hadi bij zijn leven (7 October 1849) afstand van de regering deed. Mohammed Hadi stierf in de maand April 1850.

De onlusten tusschen de beide tegen over elkander liggende rijkjes hebben geduurd tot in 1847, als wanneer de tegenwoordige Sultan gehuwd is met Pangeran Ratoe, dochter van Radja Alam, zuster van den tegenwoordigen Sultan en weduwe van den beruchten zeeroover Sjarief Takola, tegen wien voornamelijk de expeditie uit Makassar in 1834 plaats had.

Door dit huwelijk is echter nog geenzins de wensch vervuld van den toenmaligen Sultan Mohammed Hadi, de hereeniging der beide Rijken onder eenen szepter, willende hij daartoe afstand doen van de regering ten gunste van zijnen zwager, den Sultan van Goenoeng Teboer.

Dit zoo wenschelijk voornemen werd vrijdeld door zijnen broeder, den tegenwoordigen Sultan, die toen reeds rijksbestuurder zijnde, ook de geheele regering in handen had.

De kampong Tandjoeng in 1834 door de Nederlandsche expeditie verbrand zijnde, verplaatsten zich de Vorsten op den rechter oever der Kelai, eene vierde Duitsche mijl boven het vereenigingspunt met de Segah, en noemden de nieuwe hoofdplaats Sambilioeng, naar een klein riviertje, hetwelk zich daar ter plaatse in de Kelai ontlast.

Ook van dien tijd af noemen zich de Vorsten niet meer naar Tandjoeng, maar naar Sambilioeng.

Het schijnt dat in vroegere tijden Boelongan, hoewel door eigen hoofden geregeerd wordende, evenwel aan Berou schatplichtig was. Deze schatting bestond in de levering van prauwen op aanvraag, terwijl daarentegen de vorsten van Berou daarvoor aan de hoofden van Boelongan een geschenk gaven, bestaande in koperwerk en andere behoeften.

Toen de Berousche vorsten de Mohammedaansche godsdienst aannamen en daarbij den titel van Sultan voerden, ging deze eenigzins losse verhouding langzamerhand in eene grootere ondergeschiktheid over, waarop echter ten gevolge van wederzijdsche huwelijksaanknoopingën, zoo als ook door de aanname des titels van Sultan door den Vorst van Boelongan, eene volslagene onafhankelijkheid is gevolgd.

Ten gevolge der invallen van Solokh, maar nog meer door de aanhoudende inwendige twisten, was Berou niet in staat Boelongan in bedwang te houden, en had er een groot volksverloop naar Boelongan plaats, zoodat laatstgemeld rijk thans magtiger is dan Berou.

De verhouding der vorsten van Berou en Boelongan is geenzins vriendschappelijk. De Amiril Mohammed Khahar-Oeddin, thans regerend Vorst van Boelongan en weduwnaar van de Pangeran Ratoe, dochter van den vorigen Sultan van G. Teboer, Adji Koenig, begaf zich in 1849 naar G. Teboer, ten einde Amas Galoe ten huwelijk te vragen; doch dit huwelijk werd afgeslagen, gelijk reeds boven is vermeld.

Het landschap Tidoeng, vroeger met Boelongan onder Berou behoorende, is sedert de losscheuring van Boelongan als wingewest onder laatstgemeld land gebleven; de Sultan van G. Teboer beweert echter dat nu nog de Tidoengers hem somtijds schatting komen brengen.

De Vorsten der acht verschillende Tidoengsche stammen zijn of van Boelongsche afkomst of zeer naauw aan het Boelongsche huis verwant, en bekennen te zijn vasallen van den Amiril.

Hunne namen zijn de volgende:

Pangeran Khahar binnen de rivier Sekattakh-Djilandjan.

" Besar

"

"

"

"

"

"

-Boedji.

Pangeran Depatti	binnen de rivier	Betaijaer.
" Mohammad	" " "	Sesajap (spruit der Sebauwang).
" Panembahan	" " "	Sebauwang.
Dato Maharadja Dindah	" " "	Sambakkoeng.
Pangeran Moeda	op het eiland	Nenoekkau.
" Djamalael,	hoofd van den stam	Terakkan.

REGERINGSVORM.

De regeringsvorm in de drie verschillende landschappen van Berou is monarchaal, doch worden de Vorsten door een aantal raadslieden van hooge en lage afkomst bijgestaan. Hunne meerdere of mindere afhankelijkheid, van deze regelt zich geheel naar het karakter en de geestkracht der Vorsten.

In G. Teboer en Sambilioeng is deze invloed der raadslieden binnen behoorlijke perken, in Boelongan daarentegen is dezelve veel ruimer en wordt dikwijls drukkend voor den Amiril.

De voornaamste der Mantries zijn:

In Goenoeng Teboer.

Radja Alam.

Tomongong, van geringe afkomst.

In Sembilioeng.

Adji Koning.

Mantri Amas, van geringe afkomst.

In Boelongan.

Pangeran Bandar.

" Maulana.

" Zien al Abedien.

" Di Gedoeng.

INWONERS.

Goenoeng Teboer.

Dit landschap heeft ongeveer 8000 zielen, waarvan de helft Mohammedanen en de overige Daijaksche stammen.

De eilanden worden tijdelijk bewoond door Badjaus, die zich met de visch- karet- en tripangvangst erneren, en daarvoor aan den Sultan eene zekere schatting betalen.

Men telt van hen tegenwoordig 20 prauwen of huisgezinnen.

De Mohammedanen wonen op de hoofdplaats, en hooger langs de beide oevers der Segah in gehuchten, die zeer dikwijls van plaats veranderen, al naar mate de gronden voor de rijstkultuur uitgeput raken.

De Mohammedanen gehoorzamen den Sultan, doch zijn niet schatplichtig. Aan den Vorst zijn zij het verrigten van eenige heerediensten verschuldigd.

Ter hoofdplaats zijn eenige Boeginesche handelaren woonachtig.

Hooger de Segah op wonen de Segai-Daijakkers in drie groote kampongs, allen op den linker oever.

Deze zijn geheel onafhankelijk, en het eenigste voordeel hetwelk de Vorst van dezen woesten volksstam trekt, bestaat in het drijven van handel. De Sultan weet zoo weinig zijn gezag onder deze stammen te doen eerbiedigen, dat zijne Mohammedaansche onderdanen niet eens tegen de strooptogten der Segai beveiligd zijn.

Aan de spruiten der Segah bovenwaarts, en ook benedenwaarts de Segai, wonen de Poenan- en Bassapstammen, die den Sultan als hunnen opperheer erkennen en hem was en vogelnesten opbrengen. Ook waschen zij goud.

Sambilioeng.

De bevolking wordt geschat op 7000 zielen, waarvan de helft Mohammedanen. Op de eilanden zijn insgelijks Badjaus, wier getal begroot wordt op 15 prauwen.

De Mohammedanen wonen grootendeels op de hoofdplaats en in kleine kampongs op beide oevers der Kelai, tot eenige mijlen boven Sambilioeng.

Het aantal Boeginesche inwoners is hier grooter dan te G. Teboer.

Het middelste gedeelte der Kelai is bewoond door eenen Segai-stam, gevestigd in twee groote kampongs en daarvan afhankelijke gehuchten. Hunne verhouding tot den Vorst is dezelfde als bij G. Teboer.

De Boven-Kelai wordt bewoond door eenen zwervenden Poenan-stam, die goud wasschen en in zekere mate aan de Segai onderworpen zijn.

Meer naar de grenzen van Koetei, zoowel binnenlands als aan den oever van eenige zich in zee ontlastende rivieren, wonen de Bassap, eene in vergelijking der wilde Segai zeer zachtzinnige bevolking, welke aan den Sultan een tribuut betalen van was en vogelnesten.

Deze rivieren zijn de volgende, gerekend van de monding der hoofd-rivier om de Zuid:

Tebalar, Tjipoekh, Batoe poetih, Koelatan en Telokh Soembang.

Aan al deze rivieren wonen eenige Mohammedanen.

Boelongan.

Het getal inwoners wordt geschat op 20,000, waarvan 8000 Mohammedanen. Van deze laatsten zijn 3000 op de Tidoengsche landen gevestigd.

Van de 12,000 Daijakkers wonen ongeveer 1600 aan de Tidoengsche rivieren en de rest aan de Kaijan, hoofd-rivier van Boelongan, en wel voor verre weg het grootste gedeelte boven de hoofdplaats.

De 5000 Mohammedanen van Boelongan wonen ter hoofdplaats Tandjong Pelas, en de meer zuidwaarts gelegen kampongs aan de drie hoofd-armen, in welke zich de Kaijan beneden Tandjong Pelas verdeelt.

De geheele bevolking betaalt aan den Sultan schatting. Alleen de Segai zijn soms wederspannig.

Een tiental Boeginesche familiën woont in Boelongan.

VOORTBRENGSELEN.

Goenoeng Teboer en Sambilioeng. (Berou)

Goud, hetwelk door de Poenan- en Bassap-stammen gewasschen wordt; ijzer en steenkolen, welke beide mineralen echter niet geëxploiteerd worden; rijst, meest voor den uitvoer, goede houtsoorten, waaronder ook garoe- en lakkahout, beiden echter niet voor den handel, rotting, gom-elastiek, witte en zwarte vogelnesten, tripang en karet.

Boelongan.

Dezelfde voortbrengselen als van Berou, met uitzondering van goud. Het is evenwel voorhanden, doch wordt niet gewasschen.

Men vindt hier salpeter, evenwel niet voor de exportatie, alleen tot bereiding van eigen buskruid.

H A N D E L.

Berou.

Aangezien geene regten op den in- of uitvoer geheven worden, zoo kunnen de opgaven betrekkelijk den handel slechts zeer onnaauwkeurig zijn.

De Berousche zeevaarders zijn niet zeer ondernemend, en hunne vaart strekt zich niet verder uit dan Koetei en Boelongan.

De overzeesche handel wordt gedreven door vaartuigen van Koetei, Passir, de Westkust van Celebes en Solokh.

In de laatste twee jaren kwamen evenwel geene Soloksche prauwen.

Celebes voert aan: zout, inlandsche lijnwaden, kokosnotenolie en arengsuiker.

Over Koetei en Passir komen de voornaamste Europesche handelsartikelen, van Java en Singapore aangebragt. Sedert de vestiging van den Heer P. King, te Koetei, is de handel van Berou toegenomen en heeft zich eenige weelde onder de bevolking verspreid.

Opium wordt alleen door de Boeginezen gebruikt.

De zoutconsumptie zal p. m. 40 kojan, of 1200 pikol, 's jaars bedragen.

De eenige koperen munt hier gangbaar zijn pitties van Bali. Van zilveren munt is de Spaansche dollar de meest gezochte, doch onze 2½ gulden stukken en oude guldens (roepia njonja) zijn mede zeer gewild.

De rivier Koeran ontlast zich in drie hoofdmondingen. De zuidelijkste of Moeara Pantei, de middelste of Moeara Goeroera en de noorderlijkste of Moeara Simenessar. De Moeara Pantei is de meest bevarene. Voor de monding ligt eene kleine modderbank, op welke bij eb niet minder dan 9 voet water staat. In de rivier ligt het eiland Tampoerong, naast en boven hetwelk eene ondiepte, over welke schepen van 10 voet diepgang niet dan bij hoogwater kunnen passeren.

Eene tweede ondiepte is bij het eiland Sepirang, doch kan deze vermeden worden door eene naauwe passage bezuiden dit eiland te bezigen.

De Moeara Goeroera wordt zelden gebruikt, terwijl de vaartuigen van of naar Boelongan de Moeara Simenessar kiezen.

Boelongan.

Ook hier wordt de overzeesche handel door vaartuigen van Passir, Koetei en wel voornamelijk van Solokh gedreven.

Van laatstgemelde plaats komt: zout, Solokhsche tabak, inlandsche en Europesche lijnwaden, drooge visch en olie, terwijl de retourlading in was, vogelnesten en padi bestaat. Van Celebes voert men aan: zout, inlandsche lijnwaden, olie en arengsuiker.

Van Koetei de handelsartikelen van Java en Singapoera.

Opium wordt weinig gebruikt

De geldsomloop even als te Berou.

De Heer King heeft zijne handelsooperatiën ook tot hiertoe uitgestrekt.

Voor ravaartuigen van eenigen diepgang is de Kaijan slecht bevaarbaar.

INDUSTRIE.

Staat in de drie landschappen op eenen nog zeer lagen trap.

In Berou vindt men eenige goud- en ijzersmeden en de Berousche mandaus (houwers) zijn zelfs langs de geheele oostkust beroemd. Ook worden grove houten schotels, dozen en bakken gedraaid.

De Tidoengsche stammen maken matwerk, aardengoed en bouwen zeepraauwen.

VERVOLG DER REIZE.

Den 13^{den}, 14^{den} en 15^{den} November doorgestoomd hebbende, werd 's avonds ten 9 uur geankerd bij Balikh Pappan en den volgenden morgen de reis vervolgd tot half een, als wanneer geankerd werd één en een halve mijl van de monding der Kendilo. Daar het dien avond ten half zeven hoog water was, trachtte men over de bank te komen, doch te vergeefs, daar nergens meer dan $7\frac{1}{2}$ voet water werd aangetroffen.

Hetzelfde werd beproefd den volgenden morgen (17 Nov.), doch even

vruchteloos, zoodat de Resident en Civiel-gezaghebber met de barkas de rivier van Passir opvoeren.

Volgens later ontvangen berigt is er wel degelijk eene geul, welke over de bank voert, doch loopt dezelve meer noordelijk, bijna evenwijdig met de kust.

Aan de monding der Kendilo ligt eene groote Badjau kampong, genaamd Rampa. De Resident hield hier op, ten einde met derzelver bevolking te spreken, en zoo mogelijk een accoord te treffen voor de levering van brandhout aan boord, aangezien het zich liet aanzien dat de Samarang kolen zoude te kort komen om Tandjong Pemantjangan met den nog aanwezigen voorraad te halen.

De bevolking vereenigde zich in eene kleine pondoppo (roemah bitjara) en toonde zich genegen om tegen den prijs van f 2.60, de honderd stuks, hard hout te leveren (kajoe api), elk stuk lang 6 voet, dik 4 duim in diameter.

's Avonds om 5 uur ter hoofdplaats Passir aankomende, werd intrek genomen ten huize van den Boegineschen Sjahbandar.

De Resident ontbood bij zich den Pangeran Mangko Boemi en droeg dien ambtenaar op, den Sultan kennis te gaan geven van het doel zijner komst, zoo mede dat hij hem den volgenden morgen in zijnen kraton zoude komen ontmoeten.

Pangeran Moeda, hoofd van Tjengal, maakte zijne opwachting bij den Resident. Hij sprak van een met den Heer King te sluiten handelscontract, waardoor de geheele handel van zijn land ten voordeele van dien Heer gemonopoliseerd zoude worden, doch zoodanige handeling werd hem ten sterkste door den Resident afgeraden.

Nog werden besproken de grenzen van zijn grondgebied, doch hij konde deswegen geene duidelijke aanwijzing doen. Volgens hem is Jampa de eenige kampong in het landschap Sampanahan, welke aan den Pangeran Mangko toebehoort. Bijna het geheele Sampanahan moet overigens, na overlijden van den voormelden Pangeran, het erfdeel van den Pangeran Moeda worden.

Des morgens ten 8 ure begaf de Resident, gevolgd van den Civ.-gezaghebber, zich naar den dalam van den Sultan, ten einde het contract

te sluiten. Reeds den vorigen avond, en ook nog dien zelfden morgen, was de inlandsche schrijver Abdulgami tot den Sultan gezonden, ten einde dezen alle gewenschte inlichtingen te geven omtrent den inhoud van het conceptcontract, om daardoor op den morgen der zamenkomst de sluiting te vergemakkelijken,

De Mangko Boemi haalde den Resident af en deze werd aan den kraton door den Sultan en alle Rijks grooten ontvangen. De woning van den Vorst getuigt evenzeer van oudheid en verval, doch geenszins van weelde.

De Sultan, genaamd Ibrahim Chaliel-Oeddien, is reeds een man van jaren en heeft zeer weinig voorkomen, schijnt daarbij zeer weinig geestkracht te bezitten en geenszins bij magte om de vele kleine Vorsten in zijn land tot pligtsbetrachting te houden. Hij is pas sedert weinige jaren aan de regering, als hebbende in 1847 den Sultan Mohammed Anom, na diens overlijden, opgevolgd.

De vorsten van Passir maken aanspraak af te stammen van de Vorsten van Modjopait, en er wordt nog met den grootsten eerbied een kanon vertoond, hetwelk in de eerste tijden van daar zoude ontvangen zijn!!?

Ook ligt bij den kraton eene groote hoop steenen, omgeven van een hekwerk, mede door het bijgeloof vereerd. Twee dezer steenen waren in der tijd medegebragt van Modjopait en vermenigvuldigden zich jaarlijks, zoodat dezelve getal, bestaande uit alle soorten van rots, ja zelfs gebakken steen, thans gewis duizenden bedraagt.

De Sultan maakte geene andere aanmerkingen op het contract dan betreffende de grenzen.

1°. Beweert hij dat Balikh Pappan van ouds her onder Passir heeft behoord. Tijdens het huwelijk eener Passiresche prinses met eenen vorst van Koetei, zou dat landschap aan de eerste als huwelijksgift zijn medegegeven, onder voorwaarde evenwel, dat hetzelfde na haren dood of ontbinding des huwelijks weder aan Passir zoude terug vallen.

De Sultan werd hieromtrent verwezen tot Art. 2 van het contract.

2°. Bragt de Sultan voor den Resident eene zaak betreffende den moord, gepleegd door inwoners van Teweh aan twee zendelingen van Adji Moeda van Passir, gezonden aan een hoofd van Teweh, en werd deswegen een onderzoek beloofd.

De Sultan klaagde nog aan den Resident over de vele tegenwerking, aan weerspanningheid grenzende, welke hij meermalen van zijne prinsen ondervond en welke handelingen hoogst nadeelig op den goeden gang der zaken werkten. Hierop sprak de Resident tot de verzamelde prinsen en voornaamsten des volks, welke in grooten getale tegenwoordig waren, bragt hun onder het oog het hoogst verkeerde en strafbare, om de bevelen en goede inzichten van hunnen wettigen Vorst te willen dwarsboomen, en bedreigde met 's Gouvernements ongenoegen al diegenen, welke zich voortaan verstouten zouden nog derwijze te handelen.

Ook werd de Sultan uitgenoodigd, in overeenstemming met de vorsten en het volk, den Resident te doen kennen den troonsopvolger, ten einde deze door het Gouvernement als zoodanig bevestiging konde erlangen. Dit werd beloofd.

Daarna werden aan den Sultan en andere rijksgrooten Gouvernements-geschenken uitgegeven.

Bevolking.

Passir heeft p. m. 3000 inwoners, waarvan ongeveer 1000 Boeginezen, welke voor het grootste gedeelte ter hoofdplaats gevestigd zijn, en veel invloed uitoefenen.

De Vorsten zoowel als de bevolking zijn hier zeer achterdochtig, en daar het land nog betrekkelijk weinig bekend is, zijn de opgaven omtrent het inwendige weinig meer dan gissingen. Men wil dat de Passierezen het zeer ver gebragt hebben in gift mengen, ja ik werd zelfs gewaarschuwd hoogst voorzigtig bij hen te wezen, aangezien zij dermate doordringende giften weten te bereiden, dat eene geringe hoeveelheid gesmeerd onder het bord voldoende is om de spijsen op het bord te vergiften.

Voortbrengselen.

De voornaamste voortbrengselen van het land zijn: veel goud, rotting, goede houtsoorten, vogelnesten, karet, tripang en was.

De voornaamste inkomsten van den Vorst zijn:

1°. Monopolie op het gegraven goud, wordende hetzelfde tot den prijs

van f 40 den thail door den Vorst ingekocht, terwijl men de produktie op p. m. 350 thail begroot.

2°. 4 pCt. inkomende regten op alle voorwerpen.

3°. 10 pCt. uitgaande regten op de rotting, wordende de uitvoer 'sjaars op 200,000 bossen geschat.

4°. Een gulden hoofdgeld op elk huisgezin.

5°. Belasting op de Badjau: niet bekend.

6°. Inkomsten der vogelnestklippen.

7°. Boeten.

Deze inkomsten, welke belangrijk moesten zijn, vloeijen slechts voor een zeer gering gedeelte in de schatkist van den Sultan, doch verrijken sommige der beambten, zoodat de Vorst in stede van bemiddeld te zijn, het zeer bekrompen heeft.

De *godsdiens*t van den Sultan en zijne omgeving, zoomede die der bewoners van de hoofdplaats en der Boegenezen, is de Mohammedaansche. Opwaars de rivieren vindt men Daijaksche stammen, waarvan sommige nog van zeer wilden aard.

De *landbouw* staat veelal nog op eenen zeer lagen trap. De grond om de hoofdplaats is zeer heuvelachtig, en niettegenstaande dezelve vruchtbaar schijnt, zeer weinig bebouwd.

Handel. Passir is de tweede handelsplaats van de Oostkust; eene brik en tien à vijftien zeepraauwen behooren hier te huis, terwijl 'sjaarlijks een veertigtal Boeginesche praauwen deze plaats bezoeken.

Men schat den in- en uitvoer op f 150,000.

Op het zout bestaat geen monopolie, en men rekent dat de consumptie p. m. 100 kojan in het jaar bedraagt. De Boeginezen zijn over het algemeen verslaafd aan het gebruik van opium en men rekent dat de consumptie drie kisten (elke kist is 100 katjes) bedraagt.

Even als op andere plaatsen der Oostkust, is de Nederlandsche koperen munt hier niet gangbaar, doch circuleert algemeen de koperen Chinesche pitties.

Industrie is zeer gering. Men vindt er goede goudsmiden, welke de kunst verstaan van het goud eene zeer hooge kleur te geven, hetwelk onder de Inlanders zeer gewild is.

Den 19^{den} November des morgens vroegtijdig de Kendilo afgezakt, was de Resident des avonds ten 7 ure aan boord terug. De Badjausche kampong had 40,000 stuks hout aangebragt.

Vroeg in den volgenden morgen onder stoom zijnde, werd koers gesteld naar Tandjoeng Pemantjangan op Laut Poeloe. Het hout, hetwelk zeer vochtig is, ontwikkelt geene genoegzame hitte, zoodat men naauwlijc stoom genoeg verkrijgt om met halve kracht te blijven vorderen.

Ten 12 uur in den nacht voor de Kloempangbaai geankerd, vervolgde men 'smorgens vroegtijdig weder de reis, als wanneer men ten 9 ure bij Tandjoeng Pemantjangan ankerde.

Hier werden vier prauwen geprest om kolen te laden, en nam men gedurende den dag 20,000 N. pond in.

Den volgenden morgen verder gestoomd zijnde, raakte het schip ten 11 ure op de bank, welke van Poeloe Sewangi naar Laut Poeloe zich uitstrekt, en raakte pas om 4 uur 'smiddags weder vlot, voortstommende tot voor Batoe Litjin, alwaar ten 5 ure het anker viel.

Dit is eene schoone en veilige ankerplaats, zelfs voor de grootste schepen, aan de monding der rivier van Batoe Litjin.

De kampong Batoe Litjin behoort onder Koesan, is evenwel zeer weinig bevolkt, gelijk algemeen de geheele Tanah Boemboe.

Geen der door den Resident aangeschrevene Vorsten was ter bestemde plaats verschenen, en daardoor werd het langer ophouden doelloos. De Pangeran Abdoel Kader, hoofd van Koesan, heeft een tijd lang hier gewacht, doch was 5 dagen geleden naar Bangkallan vertrokken, om zijne vrouw, de weduwe van Adji Patti, gewezen hoofd van Bangkallan, af te halen.

Voor zijn vertrek had hij gezegd binnen 3 dagen terug gekeerd te zullen zijn, zullende hij bovendien zijnen broeder, Goesti Djamal Oedien, bij de Nangka-eilanden achterlaten, ten einde de komst van den Resident af te wachten.

Nadat Batoe Litjin en omstreken door den Resident bezocht was, werd den volgenden middag ten 12 ure de reis naar Pegattan vervolgd.

Het land om Batoe Litjin is zeer heuvelachtig. Men ziet er geen zweem van landbouw, alles is woestenij, ruim bevolkt door wilde

karbouwen en wilde koeijen. Aan vruchtbaarheid moet het nogtans niet mankeren, doch veeleer aan de nijvere menschenhand, om de meeste tropische voortbrengselen te kweeken.

De afstand van Batoe Litjen tot Pagattan is nauwliks een half uur stoomens. De reede van Pagattan is zeer open en bij zwaren wind dus zeer onveilig. De Resident met den Civiel-gezaghebber begaven zich aan den wal.

De Aroeng is nog niet terug van Java. In zijne woning waren de hoofden verzameld, zoo als de Imam, de Poea Adoe, en andere van minderen rang. Ook verscheen de oudste der vrouwen van den Aroeng, welke eene verstandige vrouw scheen, en aan welke, zoo als mede aan beide voor-
noemde hoofden, namens het Gouvernement een geschenk werd gegeven.

Na eenige zaken, het landschap betreffende, behandeld te hebben, bezigtigde de Resident de kampong en keerde tegen den avond naar boord terug.

Men ligte kort daarop het anker en stevende zuid-westwaarts naar Bandjermassin. In de verte zag men het plaatsje Sambanban, met 250 inwoners, onder het hoofd Pangeran Sjarief Ali, van Arabische afkomst.

En hiermede het journaal dezer reis eindigende, wordt hier alleenlijk nog bijgevoegd eene korte beschrijving der zoogenaamde Tanah Boembœ, opgeteekend volgens de gedurende deze reis ingewonnen berigten, en aangevuld door eenige nota's, in het archief van de residentie Bandjermassin voorhanden.

Tanah Boembœ.

Deze landen stonden vroeger onder één hoofd en bevatten de landschappen Tjengal, Menoengoel, Sampanahan, Boentar Laut, Bangkalaän, Tjantoeng, Koesan en Pagattan.

De drie eerste liggen in de baai van Pamoekan of Tjengal, en bezitten eene bevolking van p. m. 2000 zielen, waaronder 300 Boeginezen. Tjengal, Menoengoel met Bankalaän wordt geregeerd door den Pangeran Moeda, uit het vorstenhuis van Passir afkomstig en van moeders zijde afstammende van Adji (beteekent Radja) Djawa, vroeger een zeer berucht zeeroover, die als zoodanig de heerschappij dezer landen had weten te

bemagtigen. Sampanahan heeft 250 inwoners en wordt geregeerd door Pangeran Mangkoe, oom van Adji Djawa; geene kinderen hebbende vervalt dat landschap na zijn overlijden aan Pangeran Moeda.

Tjantoeng en Boentar Laut hebben p. m. 1150 inwoners, meest inboorlingen, geregeerd door Adji Madura, zoon van Adji Djawa, en liggen nevens Bangkalaän in de Kloempangbaai.

De Kloempangbaai is, volgens berigten, voor vaartuigen van 7 à 8 voet diepgang bevaarbaar; de zuidelijkste of Pamoekanbaai daarentegen voor schepen van 10 à 12 voet diepgang.

De voornaamste voortbrengselen dezer landen zijn goud, goede houtsoorten, rijst, rotting, vogelnesten, karet en tripang.

De opbrengst der vogelnesten moet vooral zeer belangrijk zijn te Bangkalaän, alwaar ééne klip tot honderd twintig pikols 's jaars zoude afwerpen.

Buitenlandsche handel is zeer gering; de meeste produkten vloeijen naar Pagattan en Passir.

De godsdienst is Mohammedaansch, doch doorweven van heidensche begrippen.

Koesan. Hieronder behoort Batoe Litjin en Laut Poeloe. Het heeft eene bevolking van 3700 inwoners, waaronder 300 Boeginezen, welke meestal te Batoe Litjin wonen. Dit land wordt geregeerd door Pangeran Abdoel Kader, afstammende uit het vorstenhuis van Bandjermassin.

De godsdienst van den Pangeran en het grootste gedeelte der inwoners is Mohammedaansch.

De geldelijke toestand van dezen Vorst is zeer verward. Bij verschillende personen is hij diep in de schulden, waardoor hij niet in staat is vele producten zijns lands in te koopen, op welke hij aanzienlijke voordeelen konde genieten.

Zijne inkomsten bestaan in:

1°. Monopolie op het gegravene goud, koopende hij hetzelfde in voor f 40 de thail.

2°. Belasting op de bergbewoners (bendara) bestaande in een geschenk van $\frac{3}{16}$ thail goud per huisgezin, voor hetwelk hij een tegengeschenk dient te geven, bestaande gewoonlijk in een kleedje.

3°. Belasting en monopolie op de diamanten, daarin bestaande, dat

ZUID OOST-en OOST-KUST
 van **NEERLANDSCH BORNEO**,
 behoort bij eene reize gedaan
 door den Resident I. GALLOIS
 in 1850.

de mijnwerkers 's maands f 1 moeten betalen en dat de diamanten grooter dan drie karaat aan den Vorst moeten afgeleverd worden tegen den prijs van f 20 per karaat.

De bergvolken leveren al de gevondene diamanten zonder onderscheid tegen den prijs van f 0.50 per rijstkorrel zwaarte, zijnde $\frac{1}{16}$ karaat.

4°. Monopolie op de vogelnesten, welke hem moeten geleverd worden, de witte à f 20 het katje en de zwarte à f 7.

Wijders is er nog een monopolie op de rotting, de was en de harst en eene gedwongen levering van een tiende van het rijstgewas.

Bij zeer vele hulpbronnen is het land zeer slecht bevolkt en de bevolking zeer armoedig.

Het Loo, 15. Aug. 1855.

De gewezen Resident der Zuid- en Ooster-
Afdeeling van Borneo.

GALLOIS.